

УДК 351.78; 621.039.59

І.П. Кринична

доктор наук з державного управління
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ПОВОДЖЕННЯ З РАДІОАКТИВНИМИ ВІДХОДАМИ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ РЕГІОНІ

Проаналізовано державне управління процесами поведження з радіоактивними відходами у Дніпропетровському регіоні. Доведено, що органи державної влади не погоджують з органами місцевого самоврядування питання розміщення на своїй території об'єктів, призначених для захоронення радіоактивних відходів, виходячи з інтересів громадян, які проживають на цій території.

Ключові слова: *відпрацьоване ядерне паливо, ядерна безпека, радіоактивні відходи, джерела іонізуючого випромінювання, уранові руди, державне управління.*

Одним із чинників небезпеки є наявність на окремих підприємствах відпрацьованих високоактивних джерел іонізуючого випромінювання. Ефективним інструментом контролю за рівнем безпеки, його відповідністю національним і міжнародним вимогам з ядерної та радіаційної безпеки є суворий облік усіх порушень у процесі експлуатації АЕС, ретельне розслідування їх причин та впровадження заходів щодо усунення виявлених недоліків і запобігання повторенню подібних подій у подальшому.

Екологічно значущі плани й ініціативи лише в найзагальніших рисах враховуються органами виконавчої влади регіонального та місцевого рівня. Однак і самі ці плани лише віддалено нагадують Йоганнесбурзькі рекомендації та не враховують, як правило, міжнародний досвід. У черговий раз держава демонструє стійку неспроможність триматися пріоритетів довгострокових програм гуманістичної спрямованості.

Проблеми визначення способів поведження з відпрацьованим ядерним паливом, вплив іонізуючого випромінювання на здоров'я населення, шляхи законодавчого регулювання питань удосконалення та модернізації державної політики у сфері радіаційної безпеки є об'єктами дослідження таких науковців і дослідників, як: С. Барбашев, В. Величкін, А. Дорошевич, М. Земляний, М. Костенецький, Б. Кочкін, І. Кринична, Ю. Куценко, Н. Лаверов, Л. Муркович, Б. Омеляненко, С. Серьогін, А. Шведов, А. Шевцов та ін. Але аналіз публікацій сучасних дослідників довів, що державна політика щодо питання поведження з відпрацьованим ядерним паливом висвітлена фрагментарно.

В Україні відсутня загальнодержавна система поведження з радіоактивними відходами (далі – РАВ), яка повинна стати збалансованою з урахуванням інтересів і взає-

мних обов'язків виробників РАВ і організацій, що відповідають за їх зберігання та поховання. Така ситуація створює загрозу для національної безпеки і стійкого розвитку економіки, а також являє собою перешкоду для інтеграції в європейські структури. Ряд чинників: економічних, правових, соціально-політичних і природних, які сьогодні впливають на вибір місця (майданчики) для захоронення або зберігання радіоактивних відходів. Особлива роль відводиться геологічному середовищу – останньому і найважливішому бар'єру захисту біосфери від радіаційно небезпечних об'єктів [1; 3].

Тому державно-управлінські рішення мають бути оптимальними, тобто такими, що відповідають усім поставленим цілям і, перш за все, гарантують безпеку населенню та доступність для розуміння широкій громадськості. Також управлінські рішення мають передбачити ступінь ризику при виборі території для захоронення РАВ та безпеку виникнення різних надзвичайних ситуацій. Відомості про тип, кількість, найближчу і довгострокову динаміку надходження відходів ядерного палива (далі – ВЯП) нададуть можливість виконати районування території області, щоб оцінити придатність ділянок для розміщення сховища, пристрої (використання) комунікацій, розвитку інфраструктури.

Мета статті – визначити пріоритетні напрями вдосконалення державного управління процесами поведження з радіоактивними відходами у Дніпропетровському регіоні для усунення виявлених недоліків щодо запобігання порушень у процесі використання та експлуатації джерел іонізуючого випромінювання.

Сьогодні й досі не існує достатніх критеріїв та методологічного підґрунтя для класифікації пріоритетності екологічних проблем, а також відчутна нестача доречних інструкцій і загальних методологічних настанов, так само, як і спеціальних наста-

нов, обґрунтування й тлумачення основних принципів. Для з'ясування методологічного підґрунтя класифікації пріоритетності екологічних проблем розглянемо стан об'єктів з видобування та переробки уранових руд Дніпропетровського регіону.

Так, наприклад, державне підприємство "СхідГЗК" – єдине в Україні, що здійснює всі роботи з видобування та переробки уранових руд. Переробка уранових руд й отримання уранового концентрату (U_3O_8) здійснюється на Гідрометалургійному заводі (ГМЗ) (м. Жовті Води). Видобування уранової руди здійснюється підземним способом на Смоленському й Інгульському рудниках (Кіровоградська область). Зараз на Інгульській шахті виконуються роботи з підготовки установки промислового видобутку руди способом блокового вилуговування.

Складування відходів переробки уранових руд здійснювалось на хвостосховищі балка "Щербаківська", яке розташоване на 1,5 км на південь від м. Жовті Води. Хвостосховище з'єднане з ГМЗ пульпопроводом довжиною 11 км та водовідводом "оборотної води". Станом на 01.10.2008 р. хвостосховище заповнено на 84%. Хвостосховище "Кар'єр бурих залізників" експлуатувалось у 60–80-х рр. минулого століття, а в 1996 р. виведено з експлуатації. У 2008 р. Мінпаливенерго погодило рішення комбінату щодо його консервації [6].

До 1989 р. на ДП "СхідГЗК" видобування урану здійснювалось способом підземного вилуговування на ділянках "Девладово", "Братське" та "Сафонове". Відпрацьовані ділянки були ліквідовані, а землі, відчужені на період експлуатації, рекультивовані та передані в землекористування. У межах майданчиків полігонів підземного вилуговування до цього часу ведуться режимні спостереження за станом ореолів забруднення. Слід зауважити, що на цих територіях ведуться сільськогосподарські роботи, землі розпайовані та належать різним господарям. Це створює певні труднощі для проведення досліджень й утримання мережі спостережень у належному стані. Держатомрегулювання постійно супроводжує роботи з радіаційної безпеки на уранових об'єктах ДП "Схід ГЗК" шляхом проведення інспекцій [5].

До 1991 р. переробкою уранових руд з метою виробництва уранового концентрату займалось виробниче об'єднання "Придніпровський хімічний завод" (далі – ВО "ПХЗ") (м. Дніпродзержинськ Дніпропетровської області), а на Дніпровському заводі мінеральних добрив технологічні розчини відходів уранового виробництва використовувались як сировина для виробництва мінеральних добрив [2].

Після припинення діяльності ВО "ПХЗ" була проведена його реструктуризація. Внаслідок цього були утворені підприємства різного профілю, а саме ДП "Смоли",

ДНВП "Цирконій", ДП "ПГМЗ", ДП "ПХЗ", ДП "Поліхім" тощо. Розподіл власності підприємств на території колишнього ВО "ПХЗ" відбувся і продовжує здійснюватись без урахування характеру забруднення і негативного впливу накопичених на цій території відходів колишнього уранового виробництва на навколишнє природне середовище і здоров'я людей, що тут працюють.

Радіаційно забруднені інженерні споруди та хвостосховища були залишені без належного нагляду. На територію хвостосховищ, що розташовані на промайданчику колишнього ВО "ПХЗ", можливий вільний доступ працівників. На хвостосховищі "Сухачівське" зруйновано охоронні системи, знищено систему пульпопроводів, електрогосподарства, насосних та інших систем, що забезпечують належний технічний стан хвостосховища, мережі спостережень за його станом. Хвостосховище перебуває в такому стані, який може призвести до аварійної ситуації з важкими екологічними та соціальними наслідками. Також на території ВО "ПХЗ" та за його межами (наприклад, по вул. Лазо) виявлено невідомі до теперішнього часу сховища радіоактивних відходів та радіаційно забруднені ділянки [2].

Результати діяльності екологічно небезпечних підприємств з видобутку та переробки уранової сировини у Дніпропетровській та Кіровоградській областях призвели до виникнення великих обсягів радіаційно забруднених територій. Виведення із землекористування значної площі корисних земель регіону, високий рівень забруднення атмосферного повітря, підземних і поверхневих вод, нагромадження значної кількості відходів переробки уранових руд спричинили погіршення екологічного стану регіону.

Як видно із вищевикладеного, однією з найбільш критичних проблем як на національному, так і на регіональному рівнях є неспроможність органами управління оцінити екологічні й економічні проблеми з використанням інструментів економічного аналізу. Для оцінювання загрози об'єктів, які використовують джерела іонізуючого випромінювання, розглянемо нинішній стан.

Так, державне регулювання (нормування, нагляд, дозвільна діяльність) з метою забезпечення ядерної та радіаційної безпеки та забезпечення на території України міжнародних режимів безпеки здійснюють вісім державних регіональних інспекцій з ядерної та радіаційної безпеки, які охоплюють 27 адміністративно-територіальних одиниць України та розміщені в містах Київ, Рівне, Івано-Франківськ, Одеса, Донецьк, Дніпропетровськ, Сімферополь та Харків.

У країні створено та забезпечено функціонування державної системи обліку й контролю за переміщенням ДІВ – Державний реєстр ДІВ (з березня 2007 р. здійснюється промислова експлуатація Реєстру). Для забезпечення державного обліку та конт-

ролю ДІВ проводиться реєстрація ДІВ у Державному реєстрі ДІВ згідно з Порядком державної реєстрації джерел іонізуючого випромінювання, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2000 р. № 1718 [2; 4–6].

У червні 2008 р. в Україні проведено місію МАГАТЕ “Комплексний огляд регулюючої діяльності” з комплексного незалежного оцінювання регулюючої діяльності в Україні за напрямом “ядерна та радіаційна безпека”. За результатами проведення місії було визначено, що система регулюючої діяльності за напрямом “радіаційна безпека” в цілому відповідає міжнародним вимогам, однак потребує певного вдосконалення в частині державного регулювання безпеки використання ДІВ у медицині.

Стан об'єктів поводження з радіоактивними відходами, що утворюються при використанні джерел іонізуючого випромінювання, та діяльність щодо збирання, транспортування та зберігання радіоактивних відходів, які утворюються при використанні джерел іонізуючого випромінювання в народному господарстві, виконує Державна корпорація «УкрДО “Радон”» (далі – ДК «УкрДО “Радон”»), до складу якої входять шість державних міжобласних спеціалізованих комбінатів (далі – ДМСК): Дніпропетровський, Донецький, Київський, Львівський, Одеський та Харківський [2; 4–6].

За кожним спецкомбінатом закріплена зона обслуговування в декількох областях України. До спецкомбінатів передаються тверді РАВ (далі – ТРВ), забруднені радіоактивними речовинами, біологічні відходи, а також відпрацьовані ДІВ, які збираються і зберігаються протягом визначеного чинним законодавством терміну в місцях утворення, до передачі на ДМСК.

Основна маса радіоактивних відходів, накопичених в області, утворилась в результаті проведення дезактивації території та споруд. Радіаційний стан сховищ відходів дезактивації задовільний, параметри радіаційного контролю не перевищені, узгоджені обласною дезактиваційною станцією. Рівні радіоактивного забруднення поверхні об'єктів, які перебувають на обліку та контролі ДК «УкрДО “Радон”».

Отже, враховуючи вищевикладене необхідно здійснювати надійний контроль за станом радіаційної безпеки сховищ радіоактивно забруднених відходів дезактивації та під час використання джерел іонізуючого випромінювання, який сьогодні залишається низьким. Це, на нашу думку, спричинено неспроможністю спланувати реальну економічну та фінансову підтримку місцевим екологічним діям і заходам в умовах переходу до ринкової економіки та невідповідного та невпорядкованого застосування фінансових і економічних механізмів та інструментів для розвитку та впровадження соціально-економічних реформ. Вони і досі

запроваджуються з недостатньою узгодженістю, надто повільно і неповно, а також рідко орієнтовані на розгляд актуальних медико-соціальних проблем на регіональному рівні.

В Україні протягом 1997–2012 рр. рівні ризиків виникнення надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру та ризиків збитків від них залишаються досить високими для більшості регіонів України.

Вирішення зазначених проблемних питань має бути пріоритетним завданням діяльності органів регіонального управління в галузі техногенно-природної безпеки в найближчій перспективі.

Висновки. Таким чином, результати діяльності екологічно небезпечних підприємств з видобутку та переробки уранової сировини у Дніпропетровській області показали наявність виникнення великих обсягів радіаційно забруднених територій, виведення із землекористування значної площі корисних земель регіону та високий рівень забруднення атмосферного повітря, підземних і поверхневих вод, нагромадження значної кількості відходів переробки уранових руд і спричинили погіршення екологічного стану регіону. Однією з найбільших проблем держави є недооцінка органами управління екологічних та економічних проблем.

У свою чергу, головна роль державної політики щодо поводження з відпрацьованим ядерним паливом полягає в тому, що органи державної влади не погоджують з органами місцевого самоврядування питання розміщення на своїй території об'єктів, призначених для захоронення радіоактивних відходів, виходячи з інтересів громадян, які проживають на цій території. У такому випадку не тільки генеральний підрядник та держава в особі уповноважених органів державної влади повинні нести абсолютно повну, у тому числі й юридичну, відповідальність за будівництво, експлуатацію сховищ, а й всі громадяни України, що потребує значного вдосконалення та конкретизації з боку держави.

Список використаної літератури

1. Данилишин Б.М. Наукові основи прогнозування природно-техногенної (екологічної) безпеки / Б.М. Данилишин, В.В. Ковтун, А.В. Степаненко. – К. : Лекс Дім, 2004. – 552 с.
2. Інформаційна довідка про основні роботи підприємств ПЕК за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.energo.net.ua.
3. Князев В. Взаємозв'язок інституцій державної влади, місцевого самоврядування / В. Князев // Проблеми трансформації територіальної організації влади: зб. матеріалів та документів / [наук. ред. М. Пухтинський]. – К. : Атіка, 2005. – С. 177–182.

4. Кринична І.П. Державне управління розвитком екологічної безпеки населення України (на прикладі аварії Чорнобильської АЕС) / І.П. Кринична // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2008. – № 3. – С. 112–117.
5. Кринична І.П. Управління розвитком паливно-енергетичної сфери: стан, проблеми, завдання / І.П. Кринична // Вісник НАДУ. – 2008. – № 2. – С. 275–282.
6. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mns.gov.ua/annual_report/2005/5_8.pdf.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2013.

Криничная И.П. Приоритетные направления совершенствования государственного управления процессами обращения с радиоактивными отходами в Днепропетровском регионе

Анализируется государственное управление процессами обращения с радиоактивными отходами в Днепропетровском регионе. Доказано, что органы государственной власти не согласовывают с органами местного самоуправления вопросы размещения на своей территории объектов, предназначенных для захоронения радиоактивных отходов, исходя из интересов граждан, которые проживают на этой территории.

Ключевые слова: *отработанное ядерное топливо, ядерная безопасность, радиоактивные отходы, источники ионизирующего излучения, урановые руды, государственное управление.*

Krinichnaya I. Priority directions for improvement of public management of radioactive waste handling in Dnipropetrovsk region

Problem setting (English text). *One of the risk factors is the presence at individual companies of depleted high-level sources of ionizing radiation. Effective tool for monitoring its safety, its compliance with national and internationally recognized requirements for nuclear and radiation safety is strict account of all violations in the operation of nuclear power plants, a thorough investigation of their causes and implementation of the measures to address identified deficiencies and prevent recurrence of similar events in the future.*

Recent research and publications analysis (English text). *Determination issues of the handling methods of spent nuclear fuel, the ionizing radiation impact on human health are study subjects of such scientists as S. Barbashev, V. Velychkin, A. Doroshevych, M. Zemlianyi, I. Krinichnaya, Yu. Kutsenko, M. Kostenetskiy, B. Kochkin, N. Laverov, L. Murkovych, B. Omelianenko, S. Seriojin, A. Shvedov, A. Shevtsov, etc.*

Paper objective (English text). *Definition of the priority directions for improvement of public management of radioactive waste handling in Dnipropetrovsk region to address identified deficiencies, regarding violation prevention in the process of use and operation of ionizing radiation sources.*

Paper main body (English text). *Results of the activity of environmentally hazardous enterprises of mining and processing of uranium ore in Dnipropetrovsk region led to large amounts of radiation contaminated and polluted areas. Land tenure termination of the large areas of profitable land of the region, high levels of air pollution, groundwater and surface-water, accumulating a large amount of waste from uranium ore processing led to deterioration of the ecological situation in the region.*

Conclusions of the research (English text). *Currently, state authorities do not agree with local governments upon the issues regarding location of the facilities for radioactive waste disposal on their territory, in the interests of citizens, living in this area.*

Key words: *exhaust nuclear fuel, nuclear safety, radio-active wastes, sources of ionizing radiation, uranium ores, state upralinnya.*